

БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН АРТТЫРУДА СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСҚАРУ ЖӘНЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Утемагамбетова Гулжан Бериковна, Нигметова Жазира Багитжановна
zhaziranigmatova25@gmail.com

7M01301 Білім берудегі менеджмент» мамандығы I курс магистранттары
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, қауымдастырылған профессор, п.ғ.д., - Муханбетжанова А.У.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесі, соның ішінде Қазақстан Республикасында, оқушылардың сапалы білім алуы мен жеке тұлға ретінде дамуын қамтамасыз ету үшін тек педагогтердің пәндік білімін ғана емес, сонымен қатар көшбасшылық қабілеттерін де талап етеді. Білім беру ұйымдарын тиімді басқару мен білім сапасын арттырудағы стратегиялық тәсілдер мұғалімдердің кәсіби және көшбасшылық қасиеттеріне тікелей байланысты. Стратегиялық басқару білім беру процесін жоспарлау, ресурстарды тиімді пайдалану, оқу-тәрбие үрдісін жетілдіру және оқу сапасын бағалау жүйелерін жетілдіру арқылы жүзеге асады.

Көшбасшылық ұғымы педагог ғалымдардың, атап айтқанда В.Б.Сергеевна, Е.Н.Газогарева, Л.Г.Почебут, И.М.Марковская, С.О.Пожарский еңбектерінде қарастырылған.

Бастауыш сынып мұғалімдерінің көшбасшылық қабілеттері – білім беру процесінің тиімділігін қамтамасыз ететін маңызды факторлардың бірі болып табылады. Көшбасшы-мұғалім сыныптағы оқу ортасын ұйымдастыруда, әр оқушының жеке даму траекториясын анықтауда, сондай-ақ топтағы оқушылар арасындағы өзара қарым-қатынасты қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Мұғалімнің көшбасшылық қасиеттері оқушылардың білімге ынтасын арттыруға, сыныптағы психологиялық жайлылықты қамтамасыз етуге, әр баланың дамуына жағдай жасауға мүмкіндік береді.

Мұғалімдердің көшбасшылық қасиеттерін қалыптастыру педагогикалық университеттерде жалпы кәсіби даярлық барысында басталады. Педагогика, психология және әдістемелік пәндер арқылы болашақ мұғалімдер өздерінің басқарушылық, ұйымдастырушылық және коммуникациялық дағдыларын дамытады. Сонымен қатар, тәжірибелік сабақтар, педагогикалық практика және коучинг арқылы мұғалімдер сыныптағы нақты жағдайларда көшбасшылық қабілеттерін көрсетуге үйренеді. Көшбасшылық қасиеттерді дамытуда серіктестік, эмпатия, шешім қабылдау икемділігі, инновацияларды енгізу және шығармашылық көзқарас сияқты дағдылар ерекше маңызды.

Стратегиялық басқару тұрғысынан білім беру ұйымдарының тиімділігі тек әкімшілік шешімдерге ғана емес, мұғалімдердің көшбасшылық қасиеттеріне де байланысты. Көшбасшы-мұғалім сыныптағы оқу-тәрбие процесін жоспарлауда, әріптестерін ынталандыруда, ата-аналармен және қоғаммен тиімді байланыс орнатуда маңызды рөл атқарады. Мұндай тәсіл білім беру ұйымында сапалы оқу процесін қамтамасыз етіп, оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Қазіргі уақытта көшбасшылық құзыреттер, яғни топты басқару қабілеті мен дағдылары, болашақ мұғалімдерді жұмысқа қабылдау процесінде басты талаптардың бірі болып отыр. Табиғатынан көшбасшы болуға бейім жастар көбінесе мектепте және педагогикалық университетте алған көшбасшылық қасиеттерімен жұмысқа келеді. Көшбасшылықтың маңызы сонымен қатар оқыту процесін басқарудың тиімділігі мұғалімнің студенттерін білім алуға ынталандыра білуіне, олардың жеке өсуіне жағдай жасап, өнімді сыныптық орта қалыптастыруына байланысты.

Сонымен қатар, көшбасшы-мұғалімдер әріптестерін ынталандыра біледі, жаңа технологияларды енгізуге қабілетті және проблемаларды тиімді шеше алады. Сондықтан

болашақ мұғалімдердің көшбасшылық құзыреттерін дамыту мәселелерін зерттеу өзекті және маңызды болып табылады.

Көшбасшылық қасиеттер педагогикалық университеттердегі жалпы кәсіби дайындық процесінде дамытылуы мүмкін, себебі мұғалімнің тек білім көзі ретінде қарастырылуы маңызды емес. Қазіргі уақытта мұғалімді оқушыларды оқыту процесінің барлық қатысушыларын басқаруға міндетті менеджер ретінде қарастырады (білім беру, тәрбиелеу және дамыту).

Осы тақырыптағы негізгі проблемалар мыналар болып табылады:

- Болашақ мұғалімдердің білім беру жүйесінде көшбасшы рөлін атқаруға жеткілікті дайын еместігі;
- Педагогикалық университеттерде студенттердің көшбасшылық құзыреттерінің дамуын бағалау үшін нақты параметрлердің жоқтығы;
- Университеттерде болашақ мұғалімдердің қажетті көшбасшылық қасиеттерін қалыптастыруға бағытталған тиімді әдістер мен технологиялардың шектеулі қолданылуы;
- Мұғалімдердің көшбасшылықтың басқарудағы рөлін төмен бағалауы;
- Оқыту процесін басқаруда көшбасшылықтың маңыздылығының жеткіліксіз бағалануы.

Болашақ мұғалімдердің көшбасшылық құзыреттерін тиімді дамыту үшін негізгі әдістер мен тәсілдерді анықтау және оларды білім беру процесін басқару контекстінде маңыздылығын айқындау.

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі қазіргі жағдайда, заманауи еңбек нарығының талаптарын ескере отырып, мұғалімдерден тек пәндік білімді терең меңгеруді ғана емес, сонымен қатар әртүрлі құзыреттерге ие болуды талап етеді. Сол құзыреттердің бірі – көшбасшылық қабілеттерін дамыту. Себебі еңбек нарығы шешімді қабылдай алатын, еңбекқор және стресс жағдайына төзімді, көшбасшылық қабілеті бар жас мамандарға сұраныс көрсетуде.

Әлеуметтік қатынастардың әртүрлі салаларындағы көшбасшылық мәселесі кеңінен зерттелген, алайда, әдетте бұл тек әлеуметтік бақылау мен әлеуметтік процестерді реттеу, яғни топтағы адамдар арасындағы өзара қарым-қатынасты жетілдіру тұрғысынан қарастырылған. Бұрын бізде көшбасшы туралы дәстүрлі стереотипті түсінік қалыптасқан еді: көшбасшы – шешім қабылдай алатын, өзгелерді басқара алатын және харизмасы арқылы әсер ететін күшті тұлға, яғни өзін басқалардан ерекшелендіретін ерекше қасиеттерге ие адам (Strielkowski және Chigisheva, 2018).

«Көшбасшылық» және «басқару» ұғымдары макро және микроорта деңгейлерінде пайда болатын құбылыстар ретінде зерттелген. Көшбасшылық көбіне кездейсоқ құбылыс ретінде қарастырылып, ресми басқаруға қарсы қойылған. Қазіргі уақытта «көшбасшы» ұғымы өзгелерді ынталандыра білу, олардың талантарын анықтау, қақтығыстарды шешу, эмпатия және басқаларға осы сезімдердің маңыздылығын үйрету қабілеті талап етілетін тұлға ретінде түсіндіріледі. «Серіктестік көшбасшылық» қадір-құрмет, теңдік, демократия және білім беру арқылы прогрессивті өзгерістер принциптеріне негізделген.

Білім беру саласындағы көшбасшылық мәселесіне отандық және шетелдік ғалымдардың көптеген зерттеулері арналады. Сонымен, көшбасшылықты жаңа басқару парадигмасы ретінде қарастыруға болады, оның мәні қазіргі қоғамның даму тенденцияларына сәйкес келеді (Kalashnikova, 2012).

Ағылшын тілінде «leader» ұғымы «өзгерістердің агенттері» ретінде түсіндіріледі – яғни өзгерістерді жүзеге асыратын тұлғалар. А. Meneghetti көшбасшы ұғымына бірнеше анықтама берген, олардың ішінде «көшбасшы – бұл өз эгоизмін қанағаттандыра отырып, қоғамдық мүддені жүзеге асыратын адам» (Meneghetti, 1999). Бұл – вектор тұлға, көптеген қарым-қатынастар мен функциялардың операциялық орталығы; барлық қатысушылар арасындағы қатынастарды үйлестіре алатын, қызмет ете білетін және нәтижеге жетуге қабілетті адам (Meneghetti, 1999).

Мұғалім көшбасшы ретінде оқушыларға тек қабылдайтын ғана емес, сонымен қатар жүзеге асыруға дайын болатын құндылықтар мен идеялар жүйесін ұсынуы қажет. Осы мақсатқа жету үшін мұғалім қарым-қатынасқа ашық болуы, бастауыш сынып оқушыларымен білім беру процесін ұйымдастыруда икемді тәсіл қолдануы тиіс. Мұғалім жаңашылдыққа дайын болуы және білім беру процесіне ғылым жетістіктері мен оң педагогикалық тәжірибені енгізуге қабілетті болуы керек.

Дегенмен, табысты мұғалім тек оқушылар тобын мобилизациялап, сыныпта психологиялық ыңғайлы орта қалыптастырумен шектелмей, әр баланың болашағына педагогикалық оптимизмді беріп қана қоймай, өз күшіне сенім көрсетуі тиіс. Сыныпты жалпы алғанда және әр оқушыны жеке қарағанда, білім беру траекториясын айқын көру маңызды. Мұғалім эмпатияға ие болуы қажет, яғни әр оқушыға жанашырлық таныту, бұл мұғалім үшін өте маңызды, және, әрине, өз ойын сендіре алатын мықты жетекші болу керек.

Сондықтан мұғалім кәсіби қызметте ғана емес, өз өмірлік мәселелерін шешуде де конструктивизмге ие болуы, шешім қабылдауда икемді болуы, басқа сөзбен айтқанда, жалпы өмірге шығармашылық көзқараспен қарауы маңызды.

Осылайша, мұғалімнің көшбасшылығы – студент қауымдастығы үшін жалпы білім беру стратегиясын, әр оқушы үшін жеке білім беру траекториясын қалыптастыру, сондай-ақ өсіп келе жатқан тұлғаның интеллектуалдық, моральдық, рухани дамуын бағыттау болып табылады. Әсіресе бұл бастауыш сынып мұғалімдеріне қатысты, себебі бастауыш мектеп – баланы мектепте тәрбиелеудің негізгі қадамы, яғни өсіп келе жатқан тұлғаның болашағы, қоғамдағы орны, өзін-өзі таныту мүмкіндіктері және жеке әл-ауқаты осы кезеңге байланысты. Қорыта айтқанда, білім беру сапасын арттыруда стратегиялық басқару мен бастауыш сынып мұғалімдерінің көшбасшылық қабілеттерін қалыптастыру тығыз

байланысты. Мұғалімдердің көшбасшылық қасиеттерін дамыту – білім беру ұйымында тиімді басқаруды қамтамасыз ететін, сыныптағы оқу ортасын жетілдіретін және оқушылардың жеке дамуына жағдай жасайтын негізгі фактор болып табылады. Сондықтан педагогикалық университеттер мен мектептерде мұғалімдердің көшбасшылық құзыреттерін қалыптастыру жүйелі түрде жүргізілуі қажет. Бұл шаралар білім беру сапасын арттыруға, педагогтердің кәсіби дамуына және ұйымның жалпы тиімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Ж.Т. Кенжебаева, Г.О. Мугауина, А.Ж. Касаболат, Б.А. Матаев. Роль лидерских компетенций у будущих педагогов в совершенствовании управления образовательными процессами. *Gumilyov Journal of Pedagogy*. 2025, №2 (151).
2. Boyko, V. (2015). *Leadership in education: Principles and practices*. Kyiv: Pedagogical Press.
3. Kalashnikova, I. (2012). Leadership as a new paradigm of educational management. *Journal of Pedagogical Studies*, 4(2), 23–34.
4. Meneghetti, A. (1999). *The concept of leader in modern society*. Rome: Leadership Publications.